

Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (toinen jaosto)

9 päivänä syyskuuta 2015 *

Ennakkoratkaisupyyntö — Jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentäminen — Työntekijöiden oikeuksien turvaaminen yrityksen tai liikkeen taikka yritys- tai liiketoiminnan osan luovutuksen yhteydessä — Liikkeen luovutuksen käsite — Velvollisuus esittää ennakkoratkaisupyyntö SEUT 267 artiklan kolmannen kohdan nojalla — Sellaisen kansallisen tuomioistuimen syyksi luettava unionin oikeuden väitetty rikkominen, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta — Kansallinen lainsäädäntö, jonka mukaan oikeus korvaukseen tällaisesta rikkomisesta aiheutuneesta vahingosta edellyttää, että vahingon aiheuttanut päätös on ensin kumottu

Asiassa C-160/14,

jossa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyyntöstä, jonka Varas Cíveis de Lisboa (Portugali) on esittänyt 31.12.2013 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 4.4.2014, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

João Filipe Ferreira da Silva e Brito ym.

vastaan

Portugalin valtio,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja R. Silva de Lapuerta (esittelevä tuomari) ja unionin tuomioistuimen varapresidentti K. Lenaerts, joka hoitaa toisen jaoston tuomarin tehtäviä, sekä tuomarit J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev ja C. Lycourgos,

julkisasiamies: Y. Bot,

kirjaaja: johtava hallintovirkamies M. Ferreira,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 25.2.2015 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

- João Filipe Ferreira da Silva e Brito ym., edustajinaan advogado C. Góis Coelho, advogado S. Estima Martins ja advogado R. Oliveira,
- Portugalin hallitus, asiamiehinnään L. Inez Fernandes ja A. Fonseca Santos,
- Tšekin hallitus, asiamiehinnään M. Smolek ja J. Vlácil,

* Oikeudenkäyntikieli: portugali.

- Ranskan hallitus, asiamiehinään G. de Bergues, D. Colas ja F.-X. Bréchet,
 - Italian hallitus, asiamiehenään G. Palmieri, avustajanaan avvocato dello Stato F. Varrone,
 - Euroopan komissio, asiamiehinään J. Enegren, M. França, M. Konstantinidis ja M. Kellerbauer,
- kuultuaan julkisasiamiehen 11.6.2015 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,
on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee työntekijöiden oikeuksien turvaamista yrityksen tai liikkeen taikka yritys- tai liiketoiminnan osan luovutuksen yhteydessä koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä 12.3.2001 annetun neuvoston direktiivin 2001/23/EY (EYVL L 82, s. 16) 1 artiklan 1 kohdan ja SEUT 267 artiklan kolmannen kohdan sekä tiettyjen unionin yleisten oikeusperiaatteiden tulkintaa.
- 2 Tämä pyyntö on esitetty riita-asiassa, jossa kantajina ovat João Filipe Ferreira da Silva e Brito ja 96 muuta henkilöä ja vastaajana Portugalin valtio ja jossa on kyse unionin oikeuden rikkomisesta, johon Supremo Tribunal de Justiça (ylin tuomioistuin) on väitetty syyllistyneen.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Unionin oikeus

- 3 Direktiivillä 2001/23 kodifioitiin työntekijöiden oikeuksien turvaamista yrityksen tai liikkeen taikka yritys- tai liiketoiminnan osan luovutuksen yhteydessä koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä 14.2.1977 annettu neuvoston direktiivi 77/187/ETY (EYVL L 61, s. 26), sellaisena kuin se oli muutettuna 29.6.1998 annetulla neuvoston direktiivillä 98/50/EY (EYVL L 201, s. 88).
- 4 Direktiivin 2001/23 johdanto-osan kahdeksannessa perustelukappaleessa todetaan seuraavaa:
”Oikeusvarmuuden ja avoimuuden vuoksi on ollut tarpeen, että luovutuksen oikeudellista käsitettä selkeytetään ottaen huomioon [unionin] tuomioistuimen oikeuskäytäntö. Selkeyttämisellä ei kuitenkaan ole muutettu direktiivin 77/187/ETY soveltamisalaa sellaisena kuin se on [unionin] tuomioistuimen tulkinnan mukaan.”
- 5 Direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohdan a ja b alakohdassa säädetään seuraavaa:
”a) Tätä direktiiviä sovelletaan yrityksen tai liikkeen taikka yritys- tai liiketoiminnan osan luovuttamiseen toiselle työnantajalle sopimukseen perustuvan luovutuksen taikka sulautumisen kautta.
b) Jollei a alakohdasta ja tämän artiklan jäljempänä olevista säännöksistä muuta johdu, tässä direktiivissä tarkoitettuna luovutuksena pidetään oman identiteettinsä säilyttävän taloudellisen yksikön luovuttamista, jolla tarkoitetaan pää- ja sivutoimisen taloudellisen toiminnan harjoittamiseksi järjestettyä resurssikonaisuutta.”

- 6 Direktiivin 3 artiklan 1 kohdan ensimmäisessä alakohdassa säädetään seuraavaa:

”Ne luovuttajan oikeudet ja velvoitteet, jotka johtuvat luovutuksen tapahtuessa voimassa olleesta työsopimuksesta tai työsuhteesta, siirtyvät tällaisen luovutuksen seurauksena luovutuksensaajalle.”

Portugalin oikeus

- 7 Valtion ja muiden julkisyhteisöjen sopimussuhteen ulkopuolista vahingonkorvausvastuuta koskevan järjestelmän hyväksymisestä 31.12.2007 annetun lain nro 67/2007 (Lei n° 67/2007 – Aprova o Regime da Responsabilidade Civil Extracontratual do Estado e Demais Entidades Públicas, Diário da República, 1 sarja, nro 251, 31.12.2007, s. 91117), sellaisena kuin se on muutettuna 17.7.2008 annetulla lailla nro 31/2008 (Diário da República, 1 sarja, nro 137, 17.7.2008, s. 4454; jäljempänä RRCEE) 13 §:ssä säädetään seuraavaa:

”1. Valtio on yksityisoikeudellisessa korvausvastuussa selvästi perustuslain tai muun lainsäädännön vastaisista tai asiaan liittyvien tosiseikkojen arvioinnissa tapahtuneen ilmeisen virheen vuoksi perusteettomista lainkäyttöratkaisuista, tämän vaikuttamatta tapauksiin, joissa on kyseessä perusteeton rikostuomio tai vapaudenmenetys.

2. Korvausvaatimuksen on perustuttava siihen, että toimivaltainen tuomioistuin on ensin kumonnut vahinkoa aiheuttaneen ratkaisun.”

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

- 8 Air Atlantis SA -niminen lentoliikennealan yhtiö (jäljempänä AIA), joka oli perustettu vuonna 1985 ja joka lensi muita kuin reittilentoja (tilauslennot), purettiin 19.2.1993. Pääasian kantajat joutuivat tässä yhteydessä joukkovähentämisen kohteeksi.
- 9 AIA:n enemmistöosakkaana oleva yhtiö Transportes Aéreos Portugueses (jäljempänä TAP) alkoi lentää 1.5.1993 alkaen osaa lennoista, jotka AIA oli sitoutunut lentämään 1.5.–31.10.1993. TAP lensi myös joitakin tilauslentoja eli harjoitti toimintaa markkinoilla, joilla se ei ollut tähän saakka toiminut, koska kyseessä olevia reittejä liikennöi aiemmin AIA. Tilauslennoilla TAP käytti osaa kalustosta, jota AIA oli käyttänyt tässä toiminnassa, erityisesti neljää lentokonetta. TAP huolehti myös näiden lentokoneiden leasing-vuokrasopimuksiin perustuvien vuokrien maksusta ja otti käyttöönsä AIA:lle kuuluvaa toimistokalustoa, jota tämä käytti Lissabonissa ja Farossa (Portugali) sijaitsevilla toimitiloissaan, sekä muuta irtaimistoa. TAP otti lisäksi palvelukseensa joitakin AIA:n entisiä työntekijöitä.
- 10 Tämä jälkeen pääasian kantajat nostivat Tribunal do Trabalho de Lisboa (Lissabonin työtuomioistuin) kanteen joukkovähentämisestä, jonka kohteeksi he olivat joutuneet, ja vaativat pääsyä takaisin TAP:n palvelukseen ja palkkojensa maksamista.
- 11 Tribunal do Trabalho de Lisboa hyväksyi osittain 6.2.2007 antamallaan tuomiolla työntekijöiden joukkovähentämisestä nostetun kanteen, koska se määräsi pääasian kantajat otettavaksi takaisin palvelukseen aiempaa vastaaviin tehtäviin ja maksamaan korvauksia. Se katsoi, että tapauksessa oli kyse liikkeen luovutuksesta ainakin osittain, sillä liikkeen identiteetti oli säilynyt ja sen toimintaa oli jatkettu, koska TAP oli tullut työsuhteisiin aiemman työnantajan sijaan.
- 12 Tähän tuomioon haettiin muutosta Tribunal da Relação de Lisboa (Lissabonin toisen asteen tuomioistuin), joka kumosi ensimmäisessä asteessa annetun tuomion 16.1.2008 antamallaan tuomiolla siltä osin kuin TAP oli sillä velvoitettu ottamaan pääasian kantajat takaisin palvelukseensa ja maksamaan heille korvauksia, sillä perusteella, että kanneoikeus joukkovähentämisen riitauttamiseksi oli vanhentunut.

- 13 Pääasian kantajat tekivät tämän jälkeen kassaatiovalituksen Supremo Tribunal de Justiçaan, joka katsoi 25.2.2009 antamassaan tuomiossa, ettei työntekijöiden joukkovähentämistä voitu pitää miltään osin lainvastaisena. Se toi esiin sen, ettei ”pelkästään” siitä, että liiketoimintaa ”jatketaan”, voida päätellä, että kyse on liikkeen luovutuksesta, koska tämä edellyttää myös, että liikkeen identiteetti säilyy. Kyseessä olevassa tapauksessa TAP ei ollut kyseessä olevilla, kesällä 1993 lennetyillä lennoilla käyttänyt toiminnassa ”yksikköä”, jonka identiteetti olisi ollut sama kuin ”yksiköllä”, joka kuului aiemmin AIA:lle. Koska kyseessä olevat ”yksiköt” eivät olleet identiteetiltään samat, kyseessä ei Supremo Tribunal de Justiçaan mukaan voinut olla liikkeen luovutus.
- 14 Supremo Tribunal de Justiça katsoi lisäksi, ettei AIA:n asiakaskunta ollut miltään osin siirtynyt TAP:lle. Tämän tuomioistuimen mukaan AIA omisti liikkeen, joka oli sidoksissa tiettyyn omaisuuslajiin, tässä tapauksessa toimilupaan, joka ei ollut siirtokelpoinen, mikä teki liikkeen luovutuksesta mahdotonta, koska myyntikelpoisia olivat vain yksittäiset omaisuuslajit, ei liike.
- 15 Unionin oikeuden soveltamiseen Supremo Tribunal de Justiça totesi, että unionin tuomioistuin on tarkastellessaan tapauksia, joissa yritys on jatkanut toimintaa, jota siihen saakka on harjoittanut toinen yhtiö, katsonut, että ”pelkästään tämän tosiseikan” perusteella ei voitu katsoa, että kyseessä oli taloudellisen yksikön luovutus, koska ”yksikön ei voida katsoa muodostuvan pelkästään toiminnasta, josta se vastaa”.
- 16 Koska eräät pääasian kantajista olivat vaatineet Supremo Tribunal de Justiçaa pyytämään ennakkoratkaisua unionin tuomioistuimelta, se totesi, että ”niitä kansallisia tuomioistuimia koskeva velvollisuus pyytää ennakkoratkaisua, joiden ratkaisuihin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, on olemassa vain silloin, kun nämä tuomioistuimet katsovat, että niiden käsiteltävänä olevan riidan ratkaisemiseksi on tarpeen tukeutua unionin oikeuteen, ja tämän lisäksi silloin, kun asiassa on tullut ilmi unionin oikeuden tulkintaan liittyvä kysymys”. Lisäksi se totesi, että kun otetaan huomioon liikkeen luovutuksia koskevien unionin oikeussääntöjen tulkintaa koskeva unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö, näiden sääntöjen tulkinnasta ei ole sellaista ”perusteltua epäilystä”, jonka vuoksi ennakkoratkaisun pyytäminen olisi välttämätöntä.
- 17 Supremo Tribunal de Justiça mukaan ”unionin tuomioistuin on itse nimenomaisesti myöntänyt, että [unionin] oikeuden oikea soveltaminen voi olla niin ilmeistä, ettei se jätä tilaa vähäisellekään perustellulle epäilylle siitä tavasta, jolla esille tullut kysymys olisi ratkaistava, eikä tällaisessa tilanteessa ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevaa velvollisuutta ole. Tämän kansallisen tuomioistuimen mukaan, kun otetaan huomioon niiden [unionin] oikeussääntöjen sisältö, joihin [pääasian kantajat ovat viittanneet], unionin tuomioistuimen niistä omaksuma tulkinta ja asian tosiseikat, ei asiassa ole [ilmennyt] sellaista tulkintaan liittyvää epäilystä, jonka vuoksi ennakkoratkaisun pyytäminen olisi välttämätöntä – –”.
- 18 Supremo Tribunal de Justiça korosti lisäksi, että ”unionin tuomioistuin on jo vakiinnuttanut oikeuskäytäntönsä liikkeen luovutusta koskevista [unionin] oikeussääntöjen tulkintaan liittyvistä kysymyksistä, koska [direktiivillä 2001/23] on jo vahvistettu tässä oikeuskäytännössä omaksutut käsitteet ja koska niitä voidaan nyt pitää (sekä unionin että kansallisessa) oikeuskäytännössä omaksuttavan tulkinnan kannalta selvinä, mikä merkit[si] sitä, ettei unionin tuomioistuimelta tarvi[nnut] pyytää ennakkoratkaisua – –”.
- 19 Pääasian kantajat nostivat tämän johdosta kanteen sopimussuhteen ulkopuolisen siviilivastuun toteamiseksi Portugalin valtiota vastaan ja vaativat, että Portugalin valtio velvoitetaan korvaamaan tietyt heidän kärsimänsä varallisuusvahingot. Kanteessaan he esittivät, että Supremo Tribunal de Justiça tuomio on ilmeisen lainvastainen, koska siinä on tulkittu väärin direktiivissä 2001/23 tarkoitettua liikkeen luovutuksen käsitettä ja koska mainittu tuomioistuin ei ole noudattanut velvollisuuttaan pyytää unionin tuomioistuimen ratkaisua asian kannalta merkityksellisiin unionin oikeuden tulkintakysymyksiin.

- 20 Portugalin valtio on esittänyt, että RRCEE:n 13 §:n 2 momentin mukaan esitetyn korvausvaatimuksen on perustuttava siihen, että vahinkoa aiheuttanut ratkaisu on ensin kumottu toimivaltaisessa tuomioistuimessa, ja huomauttanut, että koska mainittua Supremo Tribunal de Justiça tuomiota ei ollut kumottu, vaadittua korvausta ei tarvinnut maksaa.
- 21 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että asiassa on selvitettävä, onko Supremo Tribunal de Justiça antama tuomio ilmeisen lainvastainen ja onko tämä tulkinnut direktiivin 2001/23 ja käytettävissään olevien tosiseikkojen kannalta arvioiden väärin liikkeen luovutuksen käsitettä. Lisäksi ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan on selvitettävä se, oliko Supremo Tribunal de Justiça velvollisuus esittää ennakkoratkaisupyyntö, jota oli vaadittu.
- 22 Varas Cíveis de Lisboa (Lissabonin alioikeus) on näin ollen päättänyt lykätä asian ratkaisua ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat kysymykset:
- ”1) Onko direktiiviä 2001/23 ja erityisesti sen 1 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että liikkeen luovutuksen käsite kattaa tilanteen, jossa tilauslentojen markkinoilla toimiva yritys puretaan enemmistöosakkaan päätöksellä, kun kyseinen enemmistöosakas on lentoliikenteen alalla toimiva yritys, ja jossa emoyhtiö selvitysmenettelyn yhteydessä
- tulee puretun yhtiön sijaan lentokoneiden leasing-sopimuksissa ja matkanjärjestäjien kanssa tehdyissä voimassa olevissa tilauslentosopimuksissa;
 - harjoittaa puretun yhtiön aiemmin harjoittamaa toimintaa;
 - ottaa takaisin palvelukseensa muutamia työntekijöitä, jotka olivat komennuksella puretussa yhtiössä sen purkamiseen saakka, ja osoittaa heidät samanlaisiin tehtäviin;
 - ottaa käyttöönsä puretun yhtiön muuta irtaimistoa?
- 2) Onko SEUT 267 artiklaa tulkittava siten, että Supremo Tribunal de Justiça on ensimmäisessä kysymyksessä kuvattujen tosiseikkojen perusteella sekä siksi, että asiaa alemmissa oikeusasteissa käsitelleet kansalliset tuomioistuimet ovat tehneet asiasta ristiriitaisia päätöksiä, velvollisuus pyytää unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun liikkeen luovutuksen käsitteen oikeasta tulkinnasta?
- 3) Ovatko unionin oikeus ja erityisesti unionin tuomioistuimen tuomiossa Köbler [(C-224/01, EU:C:2003:513)] vahvistamat periaatteet, jotka koskevat valtion korvausvastuuta vahingoista, jotka ovat aiheutuneet yksityisille sellaisen kansallisen tuomioistuimen, jonka ratkaisuihin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, tekemästä unionin oikeuden rikkomisesta, esteenä sellaisen kansallisen oikeussäännön soveltamiselle, jonka mukaan valtiota vastaan esitettävä korvausvaatimus edellyttää, että vahinkoa aiheuttanut päätös on ensin kumottu?”

Ennakkoratkaisukysymykset

Ensimmäinen kysymys

- 23 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on ensimmäisellä kysymyksellään halunnut unionin tuomioistuimelta vastauksen siihen, onko direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että liikkeen luovutuksen käsite kattaa tilanteen, jossa enemmistöosakas, joka sekin on lentoliikenneyritys, purkaa tilauslentojen markkinoilla toimivan yrityksen ja tulee tämän jälkeen puretun yrityksen sijaan ottamalla vastattavakseen lentokoneiden vuokrasopimukset ja voimassaolevat tilauslentosopimukset ja

harjoittaa puretun yrityksen aiemmin harjoittamaa toimintaa, ottaa takaisin palvelukseensa tietyt puretussa yrityksessä tähän saakka komennuksella työskennelleet työntekijät osoittamalla heidät niihin tehtäviin, joita he olivat aiemmin hoitaneet ja ottaa käyttöönsä mainitun yrityksen muuta irtaimistoa.

- 24 Tähän kysymykseen vastattaessa on muistettava, että unionin tuomioistuin on katsonut, että direktiiviä 77/187, joka kodifioitiin direktiivillä 2001/23, voitiin soveltaa kaikissa tilanteissa, joissa se yrityksen toiminnasta vastuussa oleva luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö, jolle kuuluvat työnantajan velvollisuudet yrityksen työntekijöitä kohtaan, vaihtuu sopimuserusteisesti (ks. tuomio *Merckx ja Neuhuys*, C-171/94 ja C-172/94, EU:C:1996:87, 28 kohta; tuomio *Hernández Vidal ym.*, C-127/96, C-229/96 ja C-74/97, EU:C:1998:594, 23 kohta ja tuomio *Amatori ym.*, C-458/12, EU:C:2014:124, 29 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 25 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan direktiivillä 2001/23 pyritään takaamaan taloudellisen yksikön olemassa olevat työsuhteet omistajanvaihdoksesta riippumatta. Selvitettäessä, onko kyseessä direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu luovutus, ratkaisevana arviointiperusteena on siis, että kyseinen yksikkö säilyttää identiteettinsä, mikä käy ilmi muun muassa siitä, että toimintaa jatketaan tai että se aloitetaan uudelleen (ks. tuomio *Spijkers*, 24/85, EU:C:1986:127, 11 ja 12 kohta; tuomio *Güney-Görres ja Demir*, C-232/04 ja C-233/04, EU:C:2005:778, 31 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja tuomio *Amatori ym.*, C-458/12, EU:C:2014:124, 30 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 26 Selvitettäessä tämän edellytyksen täyttymistä, on otettava huomioon kaikki kyseessä olevaa liiketoimea kuvaavat tosiseikat, kuten se, millaisesta yrityksestä tai liikkeestä on kysymys, onko rakennusten ja irtaimiston kaltaista aineellista liikeomaisuutta luovutettu, minkä arvoinen aineeton omaisuus on luovutushetkellä ollut, onko pääosa henkilöstöstä otettu uuden työnantajan palvelukseen ja onko asiakaskunta siirtynyt liiketoiminnan mukana, sekä se, miten samankaltaista ennen luovutusta ja sen jälkeen harjoitettu liiketoiminta on ollut, ja vielä se, kuinka pitkän ajan tämä liiketoiminta mahdollisesti on ollut keskeytyneenä. Nämä seikat ovat kuitenkin ainoastaan osatekijöitä siinä kokonaisharkinnassa, joka asiassa on suoritettava, eikä niitä siksi saa arvioida erillisinä (ks. tuomio *Spijkers*, 24/85, EU:C:1986:127, 13 kohta; tuomio *Redmond Stichting*, C-29/91, EU:C:1992:220, 24 kohta; tuomio *Süzen*, C-13/95, EU:C:1997:141, 14 kohta ja tuomio *Abler ym.*, C-340/01, EU:C:2003:629, 33 kohta).
- 27 Unionin tuomioistuin on erityisesti korostanut, että kullekin arviointiperusteelle annettava painoarvo vaihtelee välttämättä sen mukaan, mitä toimintaa harjoitetaan ja jopa sen mukaan minkälaisia tuotanto- tai toimintamenetelmiä kyseessä olevassa yrityksessä, liikkeessä tai liiketoiminnan osassa käytetään (ks. tuomio *Süzen*, C-13/95, EU:C:1997:141, 18 kohta; tuomio *Hernández Vidal ym.*, C-127/96, C-229/96 ja C-74/97, EU:C:1998:594, 31 kohta; tuomio *Hidalgo ym.*, C-173/96 ja C-247/96, EU:C:1998:595, 31 kohta ja vastaavasti tuomio *UGT-FSP*, C-151/09, EU:C:2010:452, 28 kohta).
- 28 Ensimmäistä ennakkoratkaisukysymystä on tarkasteltava näiden oikeuskäytännössä vahvistettujen suuntaviivojen mukaisesti ja ottamalla huomioon ne keskeiset tosiseikat, joihin kansallinen tuomioistuin on viitannut ennakkoratkaisupyynnössään ja etenkin muotoilemassaan ensimmäisessä kysymyksessä.
- 29 Aluksi on korostettava, että pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa tapauksessa, jossa on kyse lentoliikennealasta, kaluston siirtoa on pidettävä olennaisena seikkana direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitettun liikkeen luovutuksen tapahtumista arvioitaessa (ks. vastaavasti tuomio *Liikenne*, C-172/99, EU:C:2001:59, 39 kohta).
- 30 Ennakkoratkaisupyynnöstä käy tämän osalta ilmi, että TAP on tullut AIA:n sijaan lentokoneiden vuokrasopimuksissa ja tosiasiallisesti käyttänyt lentokoneita, mikä osoittaa, että AIA:n tätä ennen harjoittaman toiminnan kannalta välttämätöntä omaisuutta on otettu uudelleen käyttöön. Tämän lisäksi käyttöön on otettu muuta irtaimistoa.

- 31 Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 48, 51, 53, 56 ja 58 kohdassa todennut, myös muut seikat puoltavat edellä 26 kohdassa mainitut kriteerit huomioon ottaen sitä, että pääasiassa on kyse direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitettusta liikkeen luovutuksesta. TAP on tullut AIA:n sijaan matkanjärjestäjien kanssa tehtyihin voimassa oleviin tilauslentosopimuksiin eli AIA:n asiakaskunta on siirtynyt TAP:lle, TAP on kehittänyt tilauslentotoimintaa AIA:n aiemmin liikennöimillä reiteillä eli TAP on jatkanut AIA:n aiemmin harjoittamaa toimintaa, TAP on ottanut AIA:n palveluksessa komennuksella olleet työntekijät takaisin palvelukseensa hoitamaan samanlaisia tehtäviä kuin ne, joita he hoitivat AIA:ssa eli TAP on ottanut uudelleen palvelukseen osan AIA:n palveluksessa olleesta henkilöstöstä ja TAP on jo 1.5.1993 alkaen huolehtinut osasta tilauslentoja, joita AIA oli lentänyt aina helmikuuhun 1993 saakka, jolloin se purettiin, mikä osoittaa, ettei luovutuksen kohteena ollutta toimintaa ollut käytännössä keskeytetty.
- 32 Näin ollen direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohdan soveltamisen kannalta ei ole merkitystä sillä, että yksikkö, jonka kalusto ja jonka henkilöstöstä osa on otettu TAP:n organisaation käyttöön, on tullut osaksi tätä rakennetta niin, ettei sen oma organisatorinen rakenne ole säilynyt, koska yhtäältä TAP:lle siirtyneen kaluston ja henkilöstön sekä toisaalta puretun yhtiön aiemmin harjoittaman toiminnan jatkamisen välillä on säilynyt yhteys. Tällaisten tosiseikkojen vallitessa merkitystä ei ole sillä, että kyseessä olevaa kalustoa on käytetty niin reittilentoihin kuin tilauslentoihinkin, koska kyse on joka tapauksessa lentoliikenteen harjoittamisesta ja koska TAP oli huolehtinut näitä tilauslentoja koskevista, AIA:lle kuuluvista sopimusvelvoitteista.
- 33 Tuomion Klarenberg (C-466/07, EU:C:2009:85) 46 ja 47 kohdassa todetun mukaisesti merkityksellisenä tekijänä luovutetun yksikön identiteetin säilymisen kannalta ei näet ole pidettävä työnantajan luovutetuille tuotannontekijöille asettaman erityisen organisaation säilymistä vaan sitä, että näiden eri tuotannontekijöiden välillä vallitseva toiminnallinen riippuvuussuhde ja niiden toisiaan täydentävä luonne säilyvät.
- 34 Tällaisen toiminnallisen yhteyden säilyminen luovutettujen tuotannontekijöiden välillä mahdollistaa sen, että luovutuksensaaja voi käyttää näitä tuotannontekijöitä, vaikka ne luovutuksen jälkeen sisällytetäänkin uuteen ja erilaiseen organisaatorakenteeseen, samanlaisen tai vastaavanlaisen taloudellisen toiminnan jatkamiseksi (ks. tuomio Klarenberg, C-466/07, EU:C:2009:85, 48 kohta).
- 35 Edellä esitetyn perusteella ensimmäiseen kysymykseen on vastattava, että direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että liikkeen luovutuksen käsite kattaa tilanteen, jossa enemmistöosakas, joka sekin on lentoliikenneyritys, purkaa tilauslentojen markkinoilla toimivan yrityksen ja tulee tämän jälkeen puretun yrityksen sijaan ottamalla vastattavakseen lentokoneiden vuokrasopimukset ja voimassaolevat tilauslentosopimukset ja harjoittaa puretun yrityksen aiemmin harjoittamaa toimintaa, ottaa takaisin palvelukseensa tietyt puretussa yrityksessä tähän saakka komennuksella työskennelleet työntekijät osoittamalla heidät tehtäviin, joita he olivat aiemmin hoitaneet ja ottaa käyttöönsä mainitun yrityksen muuta irtaimistoa.

Toinen kysymys

- 36 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin haluaa toisella kysymyksellään vastauksen siihen, onko pääasiassa vallitsevissa olosuhteissa ja erityisesti siksi, että alemmat oikeusasteet ovat antaneet toisistaan eroavia ratkaisuja direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna liikkeen luovutuksen käsitteen tulkinnasta, SEUT 267 artiklan kolmatta kohtaa tulkittava siten, että tuomioistuimella, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, on lähtökohtaisesti velvollisuus saattaa asia unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi tämän käsitteen tulkintaa varten.
- 37 Todettakoon tähän, että vaikka SEUT 267 artiklalla käyttöön otettu menettely on unionin tuomioistuimen ja kansallisten tuomioistuinten välisen yhteistyön väline, jonka avulla unionin tuomioistuin esittää kansallisille tuomioistuimille ne unionin oikeuden tulkintaan liittyvät seikat, joita

ne tarvitsevat ratkaistakseen niiden käsiteltäviksi saatetut asiat, on kuitenkin niin, että silloin, kun kansallisen tuomioistuimen päätökseen ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, viimeksi mainitulla on lähtökohtaisesti velvollisuus saattaa asia unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi SEUT 267 artiklan kolmannen kohdan mukaisesti aina, kun sille on esitetty unionin oikeuden tulkintaa koskeva kysymys (ks. tuomio Consiglio nazionale dei geologi et Autorità garante della concorrenza e del mercato, C-136/12, EU:C:2013:489, 25 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 38 Tämän velvollisuuden ulottuvuudesta on oikeuskäytännössä tuomion Cilfit ym. (283/81, EU:C:1982:335) julistamisesta alkaen vakiintuneesti todettu, että tuomioistuimen, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, on silloin, kun unionin oikeutta koskeva kysymys on tullut sen ratkaistavaksi, noudatettava velvollisuuttaan saattaa asia unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi, ellei se ole todennut, että esille tullut kysymys on vailla merkitystä tai että unionin tuomioistuin on jo tulkinnut kyseessä olevaa unionin oikeuden säännöstä tai määräystä taikka että se, miten unionin oikeutta on sovellettava, on niin ilmeistä, ettei tästä ole mitään perusteltua epäilyä.
- 39 Unionin tuomioistuin on tarkentanut lisäksi, että tällaisen mahdollisuuden olemassaoloa on arvioitava ottamalla huomioon unionin oikeuden ominaispiirteet, sen tulkintaan liittyvät erityiset vaikeudet sekä vaara toisistaan eroavien oikeuskäytäntöjen muodostumisesta unionin alueella (tuomio Intermodal Transports, C-495/03, EU:C:2005:552, 33 kohta).
- 40 On totta, että yksinomaan kansallisen tuomioistuimen asiana on arvioida, onko se, miten unionin oikeutta on sovellettava, niin ilmeistä, ettei tämä jätä tilaa vähäisellekään perustellulle epäilylle, ja päättää näin ollen, ettei se esitä unionin tuomioistuimelle kansallisessa tuomioistuimessa esille tuotua kysymystä unionin oikeuden tulkinnasta (ks. tuomio Intermodal Transports, C-495/03, EU:C:2005:552, 37 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 41 Vain sitä, että on olemassa muiden kansallisten tuomioistuinten antamia ristiriitaisia ratkaisuja, ei voida pitää sillä tavoin ratkaisevana tekijänä, että se synnyttäisi SEUT 267 artiklan kolmannessa kohdassa ilmaistun velvollisuuden.
- 42 Ylimpänä oikeusasteena asiaa käsitellyt tuomioistuin voi näet katsoa tietystä alempien oikeusasteiden jostakin unionin oikeussäännöstä omaksumasta tulkinnasta huolimatta, että sen kyseisestä säännöstä esittämä tulkintaratkaisu, joka eroaa mainittujen muiden tuomioistuinten tulkinnasta, on tehtävä, koska sitä ei ole perusteltua syytä epäillä.
- 43 Käsiteltävässä tapauksessa kyseessä olevan alan osalta on kuitenkin korostettava, kuten edellä 24–27 kohdassa on todettu, että liikkeen luovutuksen tulkinnassa on tullut esiin paljon kysymyksiä, joita lukuisat kansalliset tuomioistuimet ovat näin joutuneet esittämään unionin tuomioistuimelle. Esitetyt kysymykset kertovat sekä siitä, että tulkintaongelmia on, että siitä, että on olemassa vaara toisistaan eroavien oikeuskäytäntöjen muodostumisesta unionissa.
- 44 Tästä seuraa, että pääasiassa vallitsevan kaltaisessa tilanteessa, jossa kansallinen oikeuskäytäntö on ristiriitaista direktiivissä 2001/23 tarkoitetun liikkeen luovutuksen käsitteen osalta ja jossa käsitteen tulkintavaikeuksiin törmätään toistuvasti eri jäsenvaltioissa, kansallisen tuomioistuimen, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, on noudatettava velvollisuuttaan saattaa asia unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi, jotta välttyttäisiin siltä, että unionin oikeutta tulkittaisiin väärin.
- 45 Edellä esitetyn perusteella toiseen kysymykseen on vastattava, että SEUT 267 artiklan kolmatta kohtaa on tulkittava siten, että kansallisen tuomioistuimen, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, on pyydettävä unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun liikkeen luovutuksen käsitteen tulkinnasta pääasiassa

vallitsevan kaltaisessa tilanteessa, jossa alempien kansallisten tuomioistuinten tämän käsitteen tulkinnasta antamat ratkaisut eroavat toisistaan ja jossa käsitteen tulkintavaikeuksiin törmätään toistuvasti eri jäsenvaltioissa.

Kolmas kysymys

- 46 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin haluaa kolmannella kysymyksellään vastauksen siihen, onko unionin oikeutta ja etenkin niitä unionin tuomioistuimen vahvistamia periaatteita, jotka koskevat valtion korvausvastuuta sellaisesta unionin oikeuden rikkomisesta yksityisille aiheutuneesta vahingosta, johon on syyllistynyt tuomioistuin, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, tulkittava siten, että ne ovat esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa edellytetään, että mainitun tuomioistuimen antama vahinkoa aiheuttanut päätös on ensin kumottu, kun tällainen kumoaminen on kuitenkin käytännössä mahdotonta.
- 47 Tässä yhteydessä on muistettava, että kun otetaan huomioon lainkäyttövallan olennainen tehtävä unionin oikeussääntöihin perustuvien, yksityisten oikeussubjektien oikeuksien suojelussa, näiden oikeussääntöjen täysi tehokkuus vaarantuisi ja niissä tunnustettujen oikeuksien suoja heikentyisi, jos yksityiset eivät voisi tietyillä edellytyksillä saada korvausta silloin, kun heidän oikeuksiaan on loukattu sellaisella asian ylimpänä oikeusasteena käsittelevän jäsenvaltion tuomioistuimen päätöksellä, jolla rikotaan unionin oikeutta (ks. tuomio Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, 33 kohta).
- 48 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii sitä, onko RRCEE:n 13 §:n 2 momentissa vahvistettu sääntö näiden periaatteiden mukainen, koska siinä säädetään, että tämän korvausvastuun perusteella esitetyn vaatimuksen ”on perustuttava” siihen, että toimivaltainen tuomioistuin on ensin kumonnut vahinkoa aiheuttaneen ratkaisun.
- 49 Tästä säännöstä seuraa, ettei kannetta valtion korvausvastuun toteamiseksi SEUT 267 artiklan kolmannessa kohdassa vahvistetun velvollisuuden laiminlyönnistä voida ottaa tutkittavaksi, ellei vahinkoa aiheuttanutta päätöstä ole kumottu.
- 50 On muistettava, että aina kun valtion korvausvastuun perustavat edellytykset täyttyvät, mikä kansallisten tuomioistuinten on ratkaistava, valtion on korvattava aiheutuneen vahingon seuraukset korvausvastuuta koskevan kansallisen lainsäädännön mukaan, kunhan kansallisen lainsäädännön vahingonkorvausta koskevat edellytykset eivät ole epäedullisempia kuin edellytykset, jotka koskevat samankaltaisia jäsenvaltion sisäisen oikeuteen perustuvia vaatimuksia (vastaavuusperiaate), ja kunhan niillä ei tehdä korvauksen saamista käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi (tehokkuusperiaate) (ks. tuomio Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, 62 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 51 RRCEE:n 13 §:n 2 momentin kaltainen sääntö voi kuitenkin tehdä suhteettoman vaikeaksi korvauksen saamisen kyseessä olevasta unionin oikeuden rikkomisesta aiheutuneista vahingoista.
- 52 Unionin tuomioistuimelle toimitetusta aineistosta ja istunnossa esitetystä puheenvuoroista käykin ilmi, että tilanteet, joissa Supremo Tribunal de Justiça ratkaisut voitaisiin saattaa uudelleen tarkasteltaviksi, ovat erittäin rajoitetut.
- 53 Portugalin hallitus esittää tähän, että kyseessä oleva kansallinen oikeussääntö perustuu tarpeeseen huolehtia oikeusvoiman ja oikeusvarmuuden periaatteiden noudattamisesta. Se korostaa erityisesti sitä, että pääasiassa kyseessä olevassa tilanteessa ylimpänä asteena asian käsitelleen lainkäyttöelimen suorittaman arvioinnin joutuminen uudelleen tarkasteltavaksi on ristiriidassa sille uskotun tehtävän kanssa, koska sen ratkaisujen tarkoituksena on saattaa riita-asia lopullisesti päätökseen, ja saattaa heikentää oikeuden ensisijaisuutta ja lainkäyttöratkaisujen noudattamista horjuttamalla lainkäyttövallan hierarkiaa.

- 54 Unionin tuomioistuin on korostanut oikeusvoimaa koskevan periaatteen merkitystä niin unionin oikeusjärjestyksessä kuin kansallisissakin oikeusjärjestyksissä toteamalla, että kun unionin oikeussääntöjä ei ole tästä annettu, periaatteen toteuttamisen yksityiskohdista säädetään jäsenvaltioiden sisäisessä oikeusjärjestyksessä näiden menettelyllisen autonomian periaatteen nojalla (ks. vastaavasti tuomio *Fallimento Olimpiclub*, C-2/08, EU:C:2009:506, 22 ja 24 kohta).
- 55 Oikeusvoimaa koskevan periaatteen vaikutuksesta pääasiassa kyseessä olevaan tilanteeseen riittää kun muistetaan, että sen periaatteen tunnustamisesta, että valtio on korvausvastuussa asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevän tuomioistuimen päätöksen vuoksi, ei sinänsä seuraa, että tällaisen lainvoimaiseksi tulleen päätöksen oikeusvoima joutuisi kyseenalaiseksi. Menettelyllä, jossa vaaditaan valtion korvausvastuun toteamista, ei ole sama kohde eikä välttämättä samat asianosaiset kuin menettelyllä, joka on johtanut oikeusvoiman saaneeseen lopulliseen päätökseen. Valtioon kohdistuvan vahingonkorvauskanteen kantaja saa näet kanteen menestyessä valtion tuomituksi korvaamaan aiheutuneet vahingot mutta ei välttämättä kyseenalaistettua vahingon aiheuttaneen lopullisen tuomioistuinpäätöksen oikeusvoimaa. Unionin oikeusjärjestykseen kuuluva valtion vahingonkorvausvastuuta koskeva periaate edellyttää joka tapauksessa tällaista korvausta mutta ei vahingon aiheuttaneen tuomioistuinpäätöksen muuttamista (ks. tuomio *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 39 kohta).
- 56 Oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamiseen perustuvaan väitteeseen todettakoon, että vaikka periaate voitaisiin ottaa huomioon pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa tilanteessa, se ei missään tapauksessa voisi estää sen periaatteen soveltamista, jonka mukaan valtio on vastuussa sen syyksi luettavalla unionin oikeuden rikkomisella yksityisille aiheutetuista vahingoista.
- 57 Näin on siksi, että oikeusvarmuuden periaatteen huomioon ottamisesta seuraisi silloin, kun ylimpänä oikeusasteena asian käsitelleen tuomioistuimen antama päätös perustuu ilmeisen väärään unionin oikeuden tulkintaan, ettei yksityinen voisi vedota unionin oikeusjärjestyksen hänelle tarjoamiin oikeuksiin eikä näin myöskään niihin oikeuksiin, jotka perustuvat valtion korvausvastuun periaatteeseen.
- 58 Viimeksi mainittu periaate on kuitenkin erottamaton osa perussopimuksilla luotua järjestelmää, joihin unioni perustuu (ks. vastaavasti tuomio *Specht ym.*, C-501/12–C-506/12, C-540/12 ja C-541/12, EU:C:2014:2005, tuomion 98 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 59 Näin ollen tällaista pääasiassa kyseessä olevasta kansallisesta oikeussäännöstä ilmenevää merkittävää estettä unionin oikeuden tehokkaalle soveltamiselle ja erityisesti sille niinkin perustavanlaatuiselle periaatteelle kuin periaatteelle, jonka mukaan valtio on vastuussa unionin oikeuden rikkomisesta, ei voida oikeuttaa oikeusvoiman eikä oikeusvarmuuden periaatteilla.
- 60 Edellä esitetyn perusteella kolmanteen kysymykseen on vastattava, että unionin oikeutta ja etenkin niitä unionin tuomioistuimen vahvistamia periaatteita, jotka koskevat valtion korvausvastuuta sellaisesta unionin oikeuden rikkomisesta yksityisille aiheutuneesta vahingosta, johon on syylistynyt tuomioistuin, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, on tulkittava siten, että ne ovat esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa edellytetään, että mainitun tuomioistuimen antama vahinkoa aiheuttanut päätös on ensin kumottu, kun tällainen kumoaminen on kuitenkin käytännössä mahdotonta.

Oikeudenkäyntikulut

- 61 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (toinen jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **Työntekijöiden oikeuksien turvaamista yrityksen tai liikkeen taikka yritys- tai liiketoiminnan osan luovutuksen yhteydessä koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä 12.3.2001 annetun neuvoston direktiivin 2001/23/EY 1 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että liikkeen luovutuksen käsite kattaa tilanteen, jossa enemmistöosakas, joka sekkin on lentoliikenneyritys, purkaa tilauslentojen markkinoilla toimivan yrityksen ja tulee tämän jälkeen puretun yrityksen sijaan ottamalla vastattavakseen lentokoneiden vuokrasopimukset ja voimassaolevat tilauslentosopimukset ja harjoittaa puretun yrityksen aiemmin harjoittamaa toimintaa, ottaa takaisin palvelukseensa tietyt puretussa yrityksessä tähän saakka komennuksella työskennelleet työntekijät osoittamalla heidät tehtäviin, joita he olivat aiemmin hoitaneet ja ottaa käyttöönsä mainitun yrityksen muuta irtaimistoa.**
- 2) **SEUT 267 artiklan kolmatta kohtaa on tulkittava siten, että kansallisen tuomioistuimen, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, on pyydettävä Euroopan unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua direktiivin 2001/23 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitettun liikkeen luovutuksen käsitteen tulkinnasta pääasiassa vallitsevan kaltaisessa tilanteessa, jossa alempien kansallisten tuomioistuinten tämän käsitteen tulkinnasta antamat ratkaisut eroavat toisistaan ja jossa käsitteen tulkintavaikeuksiin törmätään toistuvasti eri jäsenvaltioissa.**
- 3) **Unionin oikeutta ja etenkin niitä unionin tuomioistuimen vahvistamia periaatteita, jotka koskevat valtion korvausvastuuta sellaisesta unionin oikeuden rikkomisesta yksityisille aiheutuneesta vahingosta, johon on syyllistynyt tuomioistuin, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, on tulkittava siten, että ne ovat esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa edellytetään, että mainitun tuomioistuimen antama vahinkoa aiheuttanut päätös on ensin kumottu, kun tällainen kumoaminen on kuitenkin käytännössä mahdotonta.**

Allekirjoitukset